

Վերապատրաստվող ուսուցչի հետազոտական
աշխատանք

Հետազոտության թեմա՝ Սովորողների մեջ
արժեքային համակարգի ձևավորումը
առարկայի դասավանդման ընթացքում

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Սուսաննա Խանյան
Արմավիրի մարզի Լենուղու միջնակարգ դպրոց
Մենթոր ուսուցիչ՝ Ռուզաննա Աղաջանյան

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
Գլուխ 1. Արժեքային համակարգ հասկացությունը.....	5
Գլուխ 2. Ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը.....	11
Եզրակացություններ/առաջարկություններ.....	15
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	16

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Իսկական ուսուցումը ոչ այնքան կանոնների մեջ է, որքան վարժությունների: Ժան-ժակ Ռուսո

«Արժեքային համակարգ» հասկացությունը աշխարհագրություն մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Արժեքների թվարկված համախմբերից որևէ մեկին գերապատվություն տալը կնշանակեր ոչ մանկավարժական մոտեցում խնդրին. Արժեքային համակարգը լիակատար է և համեմատաբար ավարտուն բոլոր ներառված համախմբերի ներդաշնակ փոխլրացման պայմաններում: Ահա թե ինչու «արժեքային համակարգ» հասկացությունը նաև զուրկ է խիստ որոշակի ստուգությունից: Արժեքային համակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար դասավանդման պրոցեսում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, որոնց թվում, այնուամենայնիվ, արժեքների ձևավորման առումով չափազանց մեծ է աշխարհագրություն առարկայի դերը: Ինչպես նաև՝ անգնահատելի է լեզվի և գրականության դերը՝ առանց նույնիսկ էականորեն տարբաժանելու մայրենի և օտար լեզուների նշանակությունը սույն խնդրի առնչությամբ:

Աշխարհը, առարկաներն ու երևույթները ճանաչելու, հասկանալու, դրանց հանդեպ սեփական կարծիքը, արժեքային կողմնորոշումը ունենալու համար ցանկացած հետաքրքրասեր աշակերտի բոլոր ժամանակներում էլ հետաքրքրել են աշխարհագրական գիտելիքները: Աշխարհագրական մոտեցումն ու աշխարհագրական մտածողությունը ցանկացած անհատի արդյունավետ գործունեության կարևոր նախապայմաններն են, որովհետև աշխարհագրությունը, գիտաճանաչողականից բացի, ունի նաև աշխարհայացքային և

համանշակութային մեծ ներուժ: Վերջինս կարևոր նախապայման է աշխարհագրություն առարկայի դասավանդման ընթացքում սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ներդրման գործընթացում: Դպրոցում սովորող աշակերտը որպես արժեքային համակարգի տարրեր պետք է պարտավորություն կրի բնության, հասարակության, սեփական անձի հանդեպ, ընթերցման բնության հետ ներդաշնակ ապրելու անհրաժեշտությունը: Դպրոցն ավարտող աշակերտը պետք է որպես արժեքային համակարգի բաղադրիչներ կարևորի ազգային-պետական մտածողություն և գործելակերպ ունենալը և դրսևորի դրան հասնելու ձգտում ու կամք, լինի իրական հայրենասեր, գիտակցի իր ժողովրդի նյութական և հոգևոր արժեքները պահպանելու ու զարգացնելու անհրաժեշտությունը, կարևորի հարաբերություններում փոխադարձ հարգանքի անհրաժեշտությունը:

Գլուխ 1. Արժեքային համակարգ հասկացությունը

Երեխաների կրթության մասին խոսելիս՝ մենք հաճախ օգտագործում ենք «արժեքներ» հասկացությունը: Բոլորս կարևորում ենք արժեքների ձեւավորումը գալիք սերնդի մոտ եւ միգուցե այդ բառին ինչ-որ ենթագիտակցական իմաստ ենք հաղորդում: Փորձենք ձեւակերպել, թե ինչ է ի վերջո «արժեք» ասածը:

Արժեքը, աշխարհի յուրահատուկ ընկալումն է, որը ձեւավորվում է ոչ միայն ձեռք բերված գիտելիքի և ինֆորմացիայի, այլև սեփական կենսափորձի հիման վրա:

Արժեքների մեծ մասը սնվում է էթիկական նորմերից, ձեւավորվում է դրանց շնորհիվ: Էթիկական նորմերը անհրաժեշտ են մարդկանց համակեցությունը ապահովելու համար՝ դրանք պարտադրում են հրաժարվել ցանկալիից հանուն ընդհանուր շահի: Դրանք տարբեր են ոչ միայն տարբեր հասարակություններում, այլև անգամ հասարակության տարբեր շրջանակներում, նույն երկրի տարբեր տարածքներում:

Նորմերը տարբեր են քաղաքում և գյուղում: Էթիկական նորմերը մեզ թելադրում են վարքագիծ, և որքան դրանք ավելի պահանջկոտ են, այնքան ավելի լուրջ արժեհամակարգ է պետք ձեւավորել, որպեսզի մարդը բնականորեն դրանց համապատասխանի: Ջարգացած մշակույթները ունեն զարգացած էթիկական նորմեր: Երբ դրանք քայքայվում են, պահանջները նվազում են, առաջանում են արժեհամակարգային խնդիրներ: Ահա թե ինչու առաջին հայացքից անվտանգ թվացող տարատեսակ «ազատությունները» իրենց հետ մեծ վտանգներ են բերում:

Հիմա անդրադառնանք բարոյականությանը: Եթե էթիկական նորմերը ծառի արմատներն են, իսկ արժեքները՝ բույնը, ապա բարոյականությունը դրա սաղարթն է: Բարոյական է այն ամենը, ինչը նպաստում է արժեքների պահպանմանը և չի հակասում դրանց: Անբարոյական է ամենը, ինչը դեմ է արժեքներին և բերում է դրանց քայքայման: Օրինակ, ցանկացած հասարակության մեջ անբարոյական է դավաճանությունը միայն այն պատճառով, որ այն արժեզրկում է խոստումը: Եթե

խոստումն արժեք չլինի, մարդկանց համակեցությունը կվերածվի մղձավանջի, քանի որ կվերանա փոխադարձ վստահությունը: Հենց դրանով է վտանգավոր, օրինակ, կոռուպցիան, քանի որ այն դավաճանություն է հանրությանը տված խոստմանը:

Երբ փլուզվում են արժեքները, խախտվում է համակեցությունը եւ տարածվում անբարոյականությունը: Մարդիկ դժբախտանում են, տնտեսությունն անկում է ապրում, հանցագործությունները դառնում են համատարած, կյանքը կորցնում է իմաստի զգալի մասը, մարդիկ սկսում են հեշտությամբ իրար կոտորել:

Հենց այս պատճառով է, որ կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձեւավորումը: Դպրոցը պետք է լինի օրինակելի տարածք, ուր հաստատուն են էթիկական նորմեր, ուր աշակերտները սովորում են դրանց համապատասխանել: Հաճախ դպրոցը ստիպված է պայքարել հանրության մեջ տարածված արատների դեմ և այդ պայքարում պարտավոր է հաղթել: Դպրոցում կյանքը չի կարող հեշտ լինել երեխայի համար՝ նա պետք է զգա և՛ ցավ, և՛ ուրախություն, ունենա թե դժվարություններ, թե հաղթանակներ: Դպրոցում աշակերտը պետք է ընկալի համակեցության նորմերի իմաստը և ընդունի դրանք: Այդ ամենի պտուղը կլինեն իրական արժեքները, այլ ոչ թե թելադրված, անգիր արած, բայց աշակերտի համար ոչինչ չնշանակող ճշմարտությունները: Եթե մենք կարողանանք կառուցել դպրոցներ, որոնք կձևավորեն արժեքներ աճող սերնդի համար, կունենանք աշխարհի ամենալավ և ամենաիմաստալից կրթական համակարգը:

Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում: Իսկ ակտիվ ճանաչողական գործունեության պայմաններում ձևավորված գիտելիքները աշակերտների մոտ վերածվում են համոզմունքների և կարողությունների: Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ աշխարհագրության մասնագետների համար խնդիր է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները: Կրելով վերոնշյալ և այլ հանգամանքների ներգործությունը, ընտրությամբ

յուրացնելով դրանց ազդեցությունը՝ աշակերտը հաղորդակցվում է հասարակական մշակույթին և ձևավորվում իբրև ստեղծագործական անհատականություն: Ընդ որում՝ կրթական տարբեր աստիճաններում աշակերտն ունենում է աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի տարբեր դրսևորումներ և հարաբերություններ: Վերաբերմունքն աշխարհի նկատմամբ և հարաբերությունը աշխարհի հետ, վերաբերմունք սեփական անձի նկատմամբ և հարաբերությունն ինքն իր հետ իրականացվում են հասարակական դաստիարակության համակարգի (ուսումնական հաստատություններ, հասարակական, պետական, խորհրդակցական մարմիններ, մանկապատանեկան կառույցներ, այլ) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (հեռուստատեսություն, համացանցային լրատվական միջոցներ, մամուլ) միջոցով: Կինոն, թատրոնը, հեռուստատեսությունը, համացանցը ներգործում են աշակերտի անձի վրա ոչ միայն ինքնին՝ որպես տեղեկատվության աղբյուրներ, այլ նաև որոշակի տիպարների միջոցով, որոնք դրսևորվում են այդ «տեղեկատվական աղբյուրներից հոսող» հերոսների վարքագծում: Աշակերտները, իրենց տարիքային, սեռական և անհատական առանձնահատկություններին համապատասխան, հակված են նույնացնել իրենց այս կամ այն հերոսի հետ՝ յուրացնելով նրանց վարքի ձևերը, ապրելակերպը, հագուստը, կենցաղը, կյանքի ոճը և այլն: Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող գործոններից են ավանդական միջոցները, այսինքն՝ աշակերտի մեջ աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի և հասարակության հետ հարաբերության, սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումը ընտանիքի և սոցիալական միջավայրի միջոցով: Սակայն սովորողների կողմից այդ միջավայրին բնորոշ արժեքների, կանոնների, չափանիշների, հայացքների յուրացումը միշտ չէ, որ համապատասխանում է հասարակության կողմից ընդունված արժեքներին և խրախուսելի չափանիշներին: Ավանդական միջոցների յուրացումը լինում է չգիտակցված՝ վարքի ընդունված կաղապարներն ընդօրինակելու միջոցով: Այս առումով իրավացի է Մ. Մոնտենը. «...Մենք որքան ասես կարող ենք պնդել մերը, սակայն սովորույթն ու համընդհանուր կանոնները մեզ քարշ են տալիս իրենց ետևից» [3, 22]: Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը տարիքայինն է, երբ սովորողի արժեքային կողմնորոշումները, արժեքային նախապատվությունները, վարքն ու բարոյահոգեբանական գծերը դրսևորվում են՝ ըստ տարիքային և կազմաբնախոսական առանձնահատկությունների: Արտաքուստ արժեհամակարգային դաստիարակության առանցքը դրսևորվում է աշակերտի վարքի ու շփման հարաբերությունների որոշակի մակարդակում՝ խոսքում, արտաքին տեսքում, ազատ ժամանակն անցկացնելու ձևում, ապրելակերպում և այլն: Տարիքային դաստիարակությանը բնորոշ են հակումը դեպի մշակույթի որոշակի

շերտերը, կենցաղին բնորոշ արժեքների որոշակի աստիճանակարգությունը: Սակայն այստեղ ամենակարևորն աշխարհագրության մասնագետների կողմից «աշակերտների մեջ կյանքի նկատմամբ դրական վերաբերմունքի, ապրած յուրաքանչյուր օրվա համար ուրախության զգացում ապրելու ունակության ձևավորումն է» [3, 64]: Սովորողի անձի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը միջանձնային հարաբերություններն են կամ իրենց համար հեղինակավոր, երևելի մարդկանց հետ շփումները (ծնողներ, ուսուցիչներ, մեծահասակներ, ընկերներ և այլն): Բնական է, որ այդ հեղինակավոր անձինք կարող են լինել նաև աշակերտի վրա ներգործող հասարակական այս կամ այն կազմակերպությունների անդամները, դպրոցի տնօրենը, դասղեկը, ուսուցիչը և այլն: Աշակերտը նրանցից կարող է ստանալ արժեքների վերաբերյալ ինչպես դրական մոդելներ, այդպես նաև բացասական: Ընդհանրապես բացասական մոդելները հակում ունեն ձևավորվելու ավելի արագ և անդառնալի բացասական ազդեցություն կարող են ունենալ սովորողի անձի արժեքային ճիշտ դաստիարակության վրա: Հետևաբար արժեքների դաստիարակության այս բնագավառը պահանջում է մանկավարժական խստագույն վերահսկողություն և ըստ հարկի՝ նաև միջամտություն: Աշակերտի արժեքների ձևավորման խնդիրները բնականաբար լուծվում են ոչ միայն ընտանիքում, այլ նաև ուսումնական հաստատություններում՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի միջոցով: Ուսուցման դաստիարակչական ներգործությունը օբյեկտիվ օրինաչափություն է, որովհետև աշակերտների համար ուսուցումը գործունեության հիմնական տեսակն է, դրա համար էլ այն կարևոր դեր է կատարում նրանց անձի ձևավորման գործում: Ուսուցման գործընթացի դաստիարակչական ներգործության հարուստ աղբյուր է բուն գործընթացի բովանդակությունը, որովհետև ընտրելով դաստիարակչական առումով հիմնական գաղափարները, օրենքները և հասկացությունները՝ ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում առարկայական ծրագրերի բովանդակության յուրացման միջոցով աշակերտների մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական, գեղագիտական, բնապահպանական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք: Կրթության բովանդակության հետ միասին ուսուցման մեթոդները ներգործում են աշակերտների ճանաչողական ունակությունների վրա՝ նրանց հնարավորություն տալով ստացած գիտելիքները կյանքում օգտագործելու ըստ նպատակի: Սովորողների անձի արժեքների ձևավորման առումով կրթության մեջ ուրույն նշանակություն ունեն ուսուցանվող աշխարհագրական գիտելիքները, որի արդյունքում աշակերտը կգիտակցի երկրագնդի բնական ռեսուրսների սահմանափակությունը, կմերժի բնության նկատմամբ սպառողական հոգեբանությունը, կկարևորի բնակչության կրթական մակարդակի շարունակական

բարձրացման անհրաժեշտությունը՝ որպես պետության զարգացման գլխավոր երաշխիք: Արժեքային համակարգի ներկայացվող պահանջները արտահայտվում են սովորողի, որպես անձի և քաղաքացու ցուցաբերած վերաբերմունքի, դիրքորոշման, վարքի և գործելակերպի միջոցով: Ահա թե ինչու դպրոցում աշխարհագրության դասավանդումը դուրս է գալիս սոսկ առարկա ուսուցանելու նեղ շրջանակից և վերածվում է սովորողների գեղագիտական, բարոյական, հոգևոր արժեհամակարգը ձևավորելու մի միջոցի, որի դերը չպետք է թերագնահատել: Իբրև աշխարհագրության ուսուցչուհի՝ սեփական փորձով կարող ենք հավաստել, որ աշակերտի արժեհամակարգը պետք է ձևավորել ներդաշնակության սկզբունքով, որում իր ուրույն տեղը պետք է ունենա հնարավորինս սերտ հաղորդակցումը օտար երկրներին և մշակույթին՝ որպես մշակույթի մի տարատեսակի: Արժեքների բուրգի զագաթին գտնվող նվիրական ու մեծագույն արժեքի՝ հայրենասիրության զգացումը դաստիարակելու համար աշխարհագրության դասընթացը բազմաթիվ հիանալի հնարավորություններ է ընձեռում: Հայրենասիրությունն այն մեծագույն արժեքն է, որ հարգանք ու պատկառանք է հարուցում, նույնիսկ երբ դրսևորվում է հակառակորդի կամ թշնամու մոտ: Ի դեպ, յուրաքանչյուր ուսուցիչ ունի որոշակի աշխարհագրական պատկերացումներ, որը նրան ամենադյուրին կերպով է օգնում իր մանկավարժական խնդիրները լուծելու, տվյալ դեպքում՝ հայրենասիրության բարձրագույն արժեքը սաների հոգիներում սերմանելու համար: Ուսուցչի քաղաքացիական դիրքորոշումը, ձգտումը՝ դաստիարակել բարձր արժեքներ կրող քաղաքացիներ, նրա մտահորիզոնը, հասարակական լայնախոհությունը, սերը երեխաների նկատմամբ ուսումնական գործընթացի արժեքային դաստիարակչական ներգործության բարձրացման կարևոր պայմաններից են: Ընդ որում՝ դաստիարակչական խնդիրների լուծումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ ուսուցիչը համագործակցային փոխհարաբերությունների միջոցով նախատեսում է աշակերտների ոչ միայն մտավոր, այլև բարոյական, գեղագիտական ու ֆիզիկական դաստիարակության խնդիրների նկատմամբ համակողմանի մոտեցում: Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեքային և ընդհանուր զարգացման խնդիրները: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիարակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցում, այլ գիտելիքների ու կարողությունների, արժեքային որակների, կամքի, բնավորության, զգացմունքների, հոգեբանական տարբեր դրսևորումների միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցում: «Եթե դուք ունակ եք որոշելու երեխայի ունակությունն ու նրա ուժը, դուք պետք է գիտենաք, որ ամենամեծ ուրախությունը՝ դժվարությունների հաղթահարման, նպատակին հասնելու,

գաղտնիքի բացահայտման ուրախությունը հաղթանակի բերկրանքն է ու ինքնուրույն դառնալու, տիրելու ու տիրապետելու երջանկությունը» [5, 59]: Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիարակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային, էքսկուրսիա, դասընկական ժամ, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը: Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները, միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն: Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողությունները, գործում է անկաշկանդ, ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստականությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում, ձևավորվում են համառության, ինքնակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ: «Հատկապես դեռահասների առանձնահատուկ զգացմունքայնությունը, ինքնասիրությունը, որ հաճախ արտահայտում է նրանց ինքնահաստատման և հասուն երևալու ձգտումը, մանկավարժից պահանջում է անհրաժեշտ նրբանկատություն, հարգանք դեռահասի անձի նկատմամբ» [6, 65]: Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող ենք եզրահանգել, որ արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում:

Գլուխ 2. Ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը

Հայաստանի Հանրապետությունում կրթությունը զարգանում է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Կրթություն բոլորի համար» ծրագրի համատեքստում: Ըստ միջազգային այս կառույցի՝ կրթության առաքելությունն

ամփոփվում է հետևյալ առաջնահերթ նպատակներում.

♦ լայն տեսահորիզոնով ստեղծագործ անձի դաստիարակություն՝

մտավոր, գեղագիտական և ֆիզիկական դաստիարակության միջոցով.

♦ աշակերտների այնպիսի դաստիարակություն, որը նրանց կդարձնի ազատ և անկախ, ունակ՝ ինքնուրույն քննարկելու և պատասխանատվությամբ կատարելու իրենց պարտականությունները.

♦ դաստիարակություն՝ հիմնված հումանիզմի համընդհանուր

սկզբունքների վրա՝ պահպանելով սեփական մշակույթը և հարգելով

այլոց մշակույթների յուրահատկությունները:

Հենց այս գաղափարների վրա է տեղի ունենում աշխարհագրության դասավանդման դերի արդիականացումը: Առհասարակ կարող ենք առանձնացնել կարևորագույն խնդիրներից՝ դպրոցի դաստիարակչական ներուժի հզորացումը, սովորողների հանդեպ անհատականացված հոգեբանա-մանկավարժական մոտեցման ապահովումը:

Դաստիարակությունն այսօր ընկալվում է որպես երեխայի և մեծահասակի նպատակաուղղված փոխգործակցություն, որը նախատեսում է նրանց համատեղ գործունեությունը՝ դաստիարակվողի կողմից հասարակության մշակութային արժեքների յուրացման և նրա անձի ինքնաիրացման նպատակով: Այս սահմանման մեջ ընդգծվում են դաստիարակության հետևյալ առանձնահատկությունները.

♦ մանկավարժների և աշակերտների միջև սուբյեկտ-սուբյեկտ հարաբերության անհրաժեշտությունը.

♦ ուղղվածություն դեպի երեխայի հոգևոր-բարոյական զարգացումը, մարդկության մշակութային արժեքների ըմբռնումը և դրանք որպես սեփական արժեհամակարգի մասի ձևավորումը.

♦ զարգացման և ինքնաիրացման գործընթացում դաստիարակվողի կենսափորձի վրա հիմնվելը.

♦ զգացմունքները անձի արժեքային-մոտիվացնող կողմ դարձնելը, որը խթանում է նրա գործունեությունը և վարքը.

♦ դաստիարակվողի անհատական հաջողությունների նշանակությունը դաստիարակության արդյունավետացման մեջ:

Հոգևոր-բարոյական զարգացումը սոցիալականացման, արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացում անձի արժեքային-իմաստային ոլորտի հետևողականորեն ընթացող ընդլայնումն է և ամրակայումը, մարդու ընդունակության ձևավորումը՝ գնահատել և գիտակցորեն կանգնել ավանդական բարոյական նորմերի և բարոյական իդեալների հիմքի վրա ինքն իր, ուրիշ մարդկանց, հասարակության, պետության, հայրենիքի, ամբողջությամբ վերցրած՝ աշխարհի հանդեպ վերաբերմունքում և հարաբերություններում:

Կրթության մեջ աշխարհագրության մասնագետի կողմից սովորողների հոգևոր-բարոյական դաստիարակության և սոցիալականացման նպատակն է բանիմաց, ստեղծագործ, բարձր բարոյական ՀՀ քաղաքացու ձևավորմանը և զարգացմանը նպաստելը:

Նպատակը մասնատվում է խնդիրների, որոնք թույլ են տալիս կառուցել դաստիարակության ռազմավարությունը և ապահովել նրա արդյունավետությունը:

Դպրոցի սովորողների դաստիարակության և արժեքային համակարգի ընդհանուր խնդիրները դասակարգված են առանձին ուղղությունների, որոնցից յուրաքանչյուրը քանի որ սերտորեն կապված է մյուսների հետ, բացահայտում է ՀՀ քաղաքացու հոգևոր-բարոյական զարգացման մի էական կողմ.

♦ քաղաքացիա-հայրենասիրական դաստիարակություն,

♦ հոգևոր և բարոյական դաստիարակություն,

- ◆ ստեղծագործականության և աշխատանքի հանդեպ դրական վերաբերմունքի դաստիարակություն,
- ◆ մտավոր դաստիարակություն,
- ◆ առողջարարական դաստիարակություն,
- ◆ սոցիո-մշակութային և միջմշակութային դաստիարակություն,
- ◆ ընտանեկան արժեքների դաստիարակություն,
- ◆ հաղորդակցական մշակույթի ձևավորում,
- ◆ էկոլոգիական դաստիարակություն:

Այս խնդիրների բացահայտման և լուծման ուղղիների միջակայքում անգնահատելի մեծ է աշխարհագրության դերը: Աշխարհագրությունն է, որ Երկրի վրա ընթացող բնական և հասարակական երևույթների զարգացման օբյեկտիվ օրենքների ու օրինաչափությունների օրինակով ձևավորում է սովորողների մատերիալիստական աշխարհայացք, երևույթների միջև եղած կապերի պատճառականություն և աշխարհի միասնականության համոզմունք:

Աշխարհագրությունն է, ար արդի աշխարհը իր զարգացման օրինաչափություններով և օրեցօր բարդացող հիմնախնդիրներով ճանաչելի է դարձնում սովորողին, ծանոթացնում է նրան տարբեր երկրների սովորություններին , նյութական և հոգևոր մշակույթին;

Աշխարհագրությունն է, որ սովորողին մղում է ճանաչելու սեփական հայրենիքը, հասկանալու և գնահատելու նրա տեղն ու դերը հարավոփոխ աշխարհում, ընկալելու այն փոխադարձ կապերի բնույթն ու առանձնահատկությունները, որոնք գոյություն ունեն մի կողմից՝ մարդու և շրջակա միջավայրի, մյուս կողմից՝ Հայաստանի և նրա հեռու ու մոտիկ հարևանների միջև, և դրանով իսկ նպաստում է նրա ինչպես ընդհանուր կուլտուրական մակարդակի բարձրացմանը, այնպես էլ էկոլոգիական կուլտուրայի ու քաղաքական կուլտուրայի ձևավորմանը:

Աշխարհագրությունը երիտասարդ սերնդի արժեքային համակարգի ձևավորման և դաստիարակության գործընթացում աշխարհայացքային և ընդհանուր

մշակութային կարևոր դերակատարում ունենալուց բացի, կոչված է սովորողին հաղորդելու նաև կիրառական նշանակության գիտելիքներ ու հմտություններ:

Մեծ է աշխարհագրության դերը սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման գործում: Վերջինս հատուկ կարևորվել է հանրակրթության արդի բարեփոխման ռազմավարական խնդիրներում: Աշխարհագրական-հայրենագիտական աշխատանքները բնության գրկում ամրապնդում են աշակերտների առողջությունը, իսկ աշխատանքների ընթացքում հանդիպող դժվարությունների ու խոչընդոտների հաղթահարումը կոփում է նրանց բնավորությունը և առողջությունը, միաժամանակ, զարգացնելով ինքնուրույն գործունեություն ծավալելու որոշակի հմտություններ: Այդ աշխատանքները լայն հնարավորություն են ընձեռնում սովորողների մեջ դաստիարակելու ընկերասիրության, մարդասիրության, համակեցության, փոխադարձ հարգանքի, իրար օգնելու մարդկային բարձրարժեք գծեր, ինչպես նաև համատեղ նախագծեր կազմելու, հետազոտություններ իրականացնելու կարողություններ:

Դպրոցական աշխարհագրությունն իր ուրույն դերն է կատարում սովորողների այնպիսի ունակությունների զարգացման գործում, ինչպիսիք են դիտողունակությունը, երևակայությունը, տրամաբանությունը, խոսքը, հիշողությունը:

Եզրակացություններ/առաջարկություններ

Կատարած աշխատանքի արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացություններին՝

- Աշակերտը ստացած աշխարհագրական գիտելիքների շնորհիվ պետք է սիրի բնությունը, գնահատի բնության գեղեցկությունը, հոգատար վերաբերմունքը ունենա կենդանական և բուսական աշխարհի նկատմամբ (արժեքային համակարգ):
- Դպրոցն ավարտող աշակերտը որպես արժեքային համակարգի տարրեր պետք է պարտավորություն կրի բնության, հասարակության, սեփական անձի հանդեպ, ընթերցի բնության հետ ներդաշնակ ապրելու անհրաժեշտությունը:
- Դպրոցականների երևակայության զարգացման կարևորագույն միջոցներն են համարվում ուսուցչի պատկերավոր խոսքը, երևակայական ճանապարհորդությունները քարտեզներով, առանձին տարածքների աշխարհագրական բնութագրերի կազմումը համապատասխան քարտեզներով և նկարներով:

Կատարված եզրակացություններից բխում է հետևյալ առաջարկությունները՝

- դպրոցականի անձի բազմակողմանի և ներդաշնակ զարգացման համար պայմանների ստեղծում՝ նրա հնարավորինս լիարժեք ինքնաիրացման համար.
- Մարդուն արժանի կյանքի կառուցման ընդունակության ուսուցանում դպրոցներում, որը հիմնված կլինի այնպիսի հանգուցային արժեքների վրա, ինչպիսիք են ճշմարտությունը, բարությունը և գեղեցկությունը:
- դպրոցականներին հաղորդակից դարձնել հասարակական, հոգևոր-բարոյական, ազգային և համամարդկային արժեքներին, գիտությանը, արվեստին, մշակույթին,
- ձևավորել դպրոցականների արժեքային կողմնորոշումները,
- զարգացնել ինքնահարգանքի, սեփական բարձրարժեքության գիտակցումը, դաստիարակել բարյացակամ վերաբերմունք շրջապատի

մարդկանց (թե մեծերի, թե տարեկիցների) նկատմամբ, մշակել մարդկանց հետ վստահելի հարաբերություններ ստեղծելու, երկխոսություն ու հաղորդակցում վարելու կարողություններ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հանրակրթական պետական կրթակարգ, Միջնակարգ կրթության պետական չափորոշիչ, Եր.
2. Stenhouse L. (2011), Curriculum, Pedagogy and Research' (Edited by John Elliot and Nigel Norris). Elliot J. Teaching controversial issues, the idea of the “teacher as researcher” and contemporary significance for citizenship education. P.124, London: Routledge
3. Петти Дж. (2010) Современное обучение, стр.36, Москва: Ломоносов
4. Мясищев В. Н. Психология отношений., М., стр. 150, 1960.